

TROLDSPEJLET

Nr. 46 - november 2022

Kære medlemmer af Karin Michaëlis selskabet

I 150-året for sin fødsel er Karin Michaëlis blevet fejret behørigt.

Begyndelsen kunne man læse om i Troldspejlet nr. 44.

Her afsluttes beretningen om fejringer med rapporter fra flere arrangementer i efteråret 2022.

I dette nummer ses vores forfatter desuden fra flere vinkler.

Hun indgik som en af de portrætterede i Sara Alforts nye bog

Damer der var for meget.

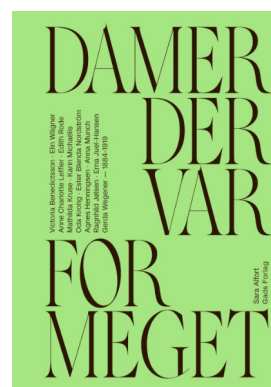
Den anmeldes her af både *Johan Rosdahl* og *Margit Andersen*,
to anmeldelser, der kompletterer hinanden fint.

Karin Michaëlis indkredsnes nærmere af den tyske forfatter

Hedwig Dohm og af en af dette års nybagte studenter,

Andrea Eberth Timmermann, som i sin studieretningsopgave,
der blev belønnet med et 12-tal, skrev om Karin Michaëlis.

Der er over 100 års forskel på deres indtryk.

Indhold:

Årets klassiker 2022

september

Litterært folkemøde i Skørping

oktober

Ordets dag i Randers – den sidste

november

Nordiske foregangskvinder for godt 100 år siden –

Anmeldelser af Sara Alforts bog *Damer der var for meget*

Hedwig Dohm om *Den farlige alder* og *Kvindehjerter*

Andrea Eberth Timmermann om sin opgave om Karin Michaëlis

God fornøjelse med læsningen af dette fyldige nummer!

I ønskes alle et godt nyt år!

Kirsten Klitgård

ÅRETS KLASSIKER - ORDETS DAG - LITTERÆRT FOLKEMØDE

Danmarks Biblioteksforening havde valgt **Karin Michaëlis** som ÅRETS KLASSIKER 2022.

Rundt om i landet blev der holdt en række foredrag (bl.a. af *Lise Busk-Jensen, Johan Rosdahl, Inger Nygaard Kaad, Karen Klitgaard Povlsen, Bo Tao Michaëlis* og *Sara Alfort*) eller foranstaltet udstillinger på biblioteker.

Vi giver to eksempler fra **København**

Islands Brygges bibliotek

viste i september måned Eva Kvornings charmerende udstilling af bøger af og om Karin Michaëlis.

Mandag d. 20. marts 2023 vil Eva følge emnet op samme sted med at fortælle om **Bibi, Lotte Ligeblad og Torben på Den Grønne Ø**.

Karen Klitgaard Povlsen og Merete Pryds Helle

Ved et velbesøgt arrangement på Københavns **Hovedbibliotek** på selve *Klassikerdagen* d. 20. september holdt *Karen Klitgaard Povlsen* tale om Karin Michaëlis med fokus på hendes børnebøger, markante bøger om kvinder og den utopiske ungdomsroman "Den grønne ø". I stedet for den sygemeldte Kristina Stoltz sprang *Merete Pryds Helle* ind med oplæsning og kommentarer. I forbindelse med kapitlet 'Do Domo' fra "Krigens ofre" om flygtninge under Første Verdenskrig var det bevægende at høre, hvor nærværende flygtningeproblematikken er i hendes eget liv. Det andet uddrag, hun havde valgt at læse op, var fra romanen "Justine", et erotisk afsnit om titelfigurens møde med en tidligere elsker i Wien. Dette satte taleren op imod en lignende, langt mere explicit scene i hendes egen nyeste roman "Det vågne hjerte".

Som en blandt mange forfatterkolleger var Karin Michaëlis også repræsenteret på **Litterært folkemøde – festival for de klassiske danske forfattere** - 1. og 2. oktober

Det var et pletskud, da Herman Bang selskabet de første dage i oktober afholdt Litterært folkemøde i Kulturstationen, som ligger lige over for Banegården i **Skørping**. Planlægningen var grundig og fantasifuld, og de praktiske forhold var udmærkede.

Allerede inden det store arrangement begyndte i Kulturstationen, kunne morgenfriske gæster deltage i en guidet tur med emnet *Herman Bang og Stationsbyen Skørping* under ledelse af Henrik Bugge Mortensen.

Morgensang på markedspladsen

Det samlende fællesrum var *Markedspladsen*, en smukt udsmykket sal, hvor lørdagen blev indledt med morgensang. En lang række litterære selskaber og grupper havde fået hver sin stand, og begge dage var der livlig aktivitet.

Man kunne købe bøger, der var mange samtaler om bøger og forfattere, og med mellemrum foregik der noget, som samlede opmærksomheden: Drachmanns venner gav nogle numre til bedste, eller man kunne høre Aakjærhistorier på ravjysk.

I baggrunden malede kunstnergruppen ”Børsterne” løs på portrætter af de forfattere, de havde udsøgt sig, ud fra sort-hvidt fotos, og et af dem blev premieret om søndagen.

De mange gæster kunne gratis opleve en perlerække af foredrag og causerier, film, teater, musik og fortællinger.

Her kun 10 titler af de 40 tilbud ud af et umådeligt afvekslende og imponerende program:

- Hvorfor læse Drachmann i 2022 (Poul Bernth og Drachmann-Klubben)
- Herman Bangs møde med J.P. Jacobsen (Susanne Sangill)
- H.C. Andersen og livsrejsen (Johannes Nørregaard Frandsen)
- Ditte Menneskebarn er stadig aktuell (Anne Mette Kruse)
- Café Bernina (Margrethe Manley og Niels Sørensen Hansen)
- Kvindeforfattere ved Limfjorden (Susanne V. Knudsen)
- At illustrere H.C. Andersen (Lilian Brøgger)
- Pagten – Karen Blixen og Thorkild Bjørnvig (Erik Skyum-Nielsen)
- Send flere penge – B.S. Ingemanns dannelsesrejse (Kirsten J. Holm)
- Marie Bregendahls oversete påvirkning på Jeppe Aakjær (Anette Prehn)

Et portræt af Herman Bang tager form

Karen Klitgaard Povlsen

Karin Michaëlis stod på plakaten om lørdagen, hvor Karen Klitgaard Povlsen fortalte om Karin Michaëlis og Herman Bang, og ved Karin Michaëlis Selskabets bord var der gang i bogsalget.

Det traditionsrige Skørping Marionetteater skulle have optrådt, men blev forhindret af el-uheld.

Vi fik et foto af prøverne med en Dukkefører, der har været med i over 40 år.

Trængte man til at hvile sig mellem indtagelse af alle disse åndelige lækkerier, kunne man forfriske sig i caféen Verandaen/Rotunden.

En stor tak til **Herman Bang Selskabet**, hvis nydelige folder ud over oplysning om alle aktiviteterne også indeholdt en letbegribelig plan over de forskellige lokaliteter og information om transport- og parkeringsmuligheder. Det kunne ikke gøres bedre!

Herman Bang selskabet omgås med planer om et lignende arrangement i 2024. Hvis det bliver en realitet, skal man ikke snyde sig selv for en stor oplevelse i Skørping, nær de naturskønne områder i Rebild.

I **Randers** fandt **Ordets dag** sted for *sidste gang* lørdag d. 5. november.

Denne gang foregik det i **Kulturhuset**, hvor Karin Michaëlis' buste står udenfor midt for indgangen til biblioteket. De tidligere år har dagen fundet sted i Underværket ikke langt derfra. Ændringen var sket af praktiske grunde, men det viste sig at være meget fordelagtigt, da der kom usædvanligt mange tilhørere.

Der er tolv gange tidligere blevet uddelt en litterær pris til minde om Karin Michaëlis, i 2020 på grund af corona-restriktionerne desværre uden tilhørere.

Alle tretten pristagere:

2010	Louise Bach	Standpunkt
2011	Martin Bavnegaard og Karin Hede	Vildspor
2012	Henriette E. Møller	Danskerheld
2013	Hardy Bach	Syv romantiske fortællinger
2014	Marianne Hesselholt	Digteren og malerinden
2015	Lars Johansson	Signe
2016	Anette Broberg Knudsen	Uden for byporten
2017	Svend Brinkmann	Gå glip
2018	Niels-Birger Danielsen	Modstand
2019	Sara Linderoth-Bouchet	Min mands elskerinde
2020	Bent Martinsen	Sct. Mortens kirke – Historien og kunsten
2021	Bertel Nygaard	Elvis i Danmarks
2022	Anne Rye Andersson	Er du sindssyg, mor?

Denne lørdag blev særligt festligt indledt med tale af bl.a. borgmester Torben Hansen og en sang af Karin Michaëlis.

Peter Elmelund, biblioteksmusikant i Randers bibliotek, havde sammen med musik-skolelærer og korleder Lene Johnsen S-Jensen skrevet en god melodi, der var let at lære, til Karin Michaëlis' digt Nat.

Oplev [verdenspremieren på sangen NAT igen](#)

Inger Nygaard Kaad holdt et fængslende foredrag om Karin Michaëlis. Det var planen, at hun skulle have givet en kortere version af det foredrag, hun har holdt i mange byer med stor succes, men den anden taler, Kristina Stoltz, var desværre igen blevet syg, og derfor fik vi lejlighed til at høre hele Ingers foredrag.

Inger Nygaard Kaad

Derefter lyttede tilhørerne til en podcast om Karin Michaëlis, som tre unge fra Paderup gymnasium havde lavet. For dem er forfatteren fra Randers ikke en støvet person fra fortiden, men et menneske, der siger dem noget, og som de finder inspirerende.

En af de gode ting ved Ordets dag og uddelingen af Karin Michaëlis prisen har altid været, at tilhørerne kan stifte bekendtskab med alle de nomineredes værker gennem deres egne præsentationer. Igen var det lykkedes at finde gode forfattere med en eller anden tilknytning til Randers og bøger med meget forskellige emner.

Vinderen af den trettende og sidste blev Anne Rye Anderssons *Er du sindssyg, mor?* Det er forfatterens debutroman, et stykke autofiktion, der beskriver et forløb gennem en psykose, som langsomt bliver overvundet.

Det er en barsk historie, men meget roligt fortalt, og heldigvis viser billedet af de mennesker, som professionelt hjælper hovedpersonen igennem sygdommen, at man fra systemets side er kommet patienten i møde med venlighed og stor medmenneskelig forståelse.

Det er ejendommeligt og tankevækkende, at den sidste og den første bog, som vandt Karin Michaëlis prisen, har noget at gøre med psykiske problemer. Louise Bach, som i 2010 var den første pristager med romanen *Standpunkt*, blev siden skizofren og farlig for sig selv og andre mennesker. Hun blev kun 33 år. Man ville så gerne have ønsket hende noget af KM's robusthed og livsglæde.

Her ses den gruppe, som satte Ordets dag i gang, de tre herrer, og to af de kvinder, der har været med længst. De har gjort en inspirerende indsats for Karin Michaëlis og for kulturen/litteraturen i Randers og omegn. Vi skylder dem stor tak for deres ildhu!

Poul Jeberg, Henning Kragh, Inger Nygaard Kaad, Kirsten Pallisgaard, Keld Sørensen

Set fra 2022: NORDISKE FOREGANGSKVINDER FOR GODT 100 ÅR SIDEN

Damer der var for meget

Af Johan Rosdahl

Sara Alfort: Damer der var for meget

Gads Forlag. 455 sider. 300 kr.

Det er en meget rammende titel Sara Alfort har givet sin bog. Tidsånden i slutningen af 1800-tallet og begyndelse af det næste århundrede var ikke rigtig klar til at kvinder førte sig frem og slet ikke at de ville være forfattere og billedkunstnere.

Det kunne, ifølge de mandlige smagsdommere, til nød accepteres at de malede pæne blomsterbilleder eller skrev "dameromaner". Men at de på alle måder tog sig selv alvorligt i deres skrift og billeder var *for meget*.

Sara Alfort har omhyggeligt undersøgt og beskrevet en række af de kvinder, der er formødre for de næste generationers selvstændige, mere eller mindre revolutionære kvinder i de skiftende kvindebevægelser helt op til vor tid. Men hun gør det på en måde der ikke bruger plads på den deprimerende beretning om den glemsel og bevidste udgrænsning kvinderne har været udsat for. Det er de tretten kvinders indsats som skabende kunstnere der er i centrum. Det er de enkeltes historie sammen med den store historie - og de andre kvinders historie. Sara Alfort udnytter nemlig meget elegant det forhold at mange af disse kvinder kendte hinanden og fremstillingen bliver nærmest et stafetløb der fører frem til den meget vigtige og tankevækkende konklusion: "Når vi trækker de kvinder, vi har mødt, ind i vores fælles historiefortælling, bliver den rigere, sjovere, mere nuanceret - og også mere sandfærdig. For når vi fortæller vores børn og unge, at disse kvinder også er en del af vores kulturarv, giver vi dem et mindre skævvredet billede af deres fortid. Blandt de mange mænd vi husker i dag, var disse kvinder også markante stemmer i den offentlige debat. De blev læst, oversat, og nogle af dem var endda internationalt anerkendte. De var stjerner i deres tid, og som rejseguider kan de tage os i hånden og føre os lige lukt ind i kvindehjerter fra forrige århundredeskifte. De var med til at forme deres egen tid, og de har været med til at forme vores." Konklusionen gælder alle tretten kvinder der portrætteres i bogen, men passer helt præcist især på en kvinde som Karin Michaëlis.

Bogen er levende fortalt med stor sans for hovedpersonernes konkrete liv: Mange af kapitlerne indledes således med en beskrivelse af en situation, som f.eks. her: "Vi møder Karin Michaëlis ombord på et skib fra Amerika til Danmark. (...) Det var august 1911, og Karin lå iklædt en knaldrød kåbe på skibet *SS Hellig Olav*. I stolen ved hendes venstre side lå en mand. Hun vurderede ham som flot, men ubetydelig. Han havde mørke, brændende øjne, et blegt smalt ansigt og bølgende, brunt hår. Han så også meget ung ud, for ung til at være "interessant for en kvinde på 39", som hun skriver i erindringsbogen "Little Troll"

Og så får vi en passende kortfattet beskrivelse af Michäelis' ægteskabelige liv. Nok til at blive nysgerrig og tilstrækkeligt til fastholdelse af bogens ærinde.

Overhovedet er det meget velgørende og for sagen yderst relevant, at Sara Alfort undgår de faldgruber der helt åbenlyst ligger lige for når skæbner som f. eks. Victoria Benedictsson skal beskrives. De gængse fortællinger om kvinden som offer bliver i Alforts fremstilling afløst af nuanceret beskrivelse - ikke for at "redde" f.eks. Georg Brandes, men for at fastholde fokus på kvindens kreative indsats.

Damer der var for meget er et "stafetløb" i en fortælling som Sara Alfort suverænt fører os igennem, hun og læseren er et "vi" som vi trygt føler os hjemme i. Hun kunne have valgt anderledes, men

løser al historieskrivnings problem (hvad/hvem skal med og hvem ikke) ved at holde fokus på den personlige kunstneriske aktivitet. Bogen er en lærerig ”grundbog” i formødrenes tid med en meget grundig dokumentation i form af en minutiøs oversigt over kilder. Alene dette gør bogen til en meget nyttig brugsbog.

Golden Days Festivalen kan være stolt over denne bog som synligt tegn på QUEENS-temaets relevans, og Sara Alfort må gerne give os fortsættelsen på formødrenes historie i en ny bog!

Tretten nordiske valkyrier

Af Margit Andersen

Dette års Golden Days-festival havde som tema historiens markante kvinder, og som en del af den blev Sara Alforts bog om ”Damer der var for meget” lanceret. De tretten damer er alle fra Skandinavien fordelt med fem fra Sverige, tre fra Norge og fem fra Danmark. De elleve er forfattere og/eller journalister, mens to er malere, og tidsrummet for deres færd er fra 1884 til 1919. Bogen går kronologisk frem og fortæller om kvinderne enkeltvis og i samspil med hinanden, og om samfundet og dets reaktion på deres oprør. Fælles for dem er, at de var kompromisløse i deres kamp for frihed til at leve, som de selv ønskede og ikke som omgivelserne dekreterede det. De ville for enhver pris ud af korsettet og spændetrøjen, og prisen var ofte høj.

Men i 1880'erne og fremefter var der på mange måder gang i den. Det var begyndelsen på industrialismen, hvor arbejderne begyndte at organisere sig, og flere og flere kvinder kom ud på arbejdsmarkedet. Det var imidlertid ikke dem, der gik forrest i kvindebevægelsen og meldte sig ind i Dansk Kvindesamfund, der var blevet stiftet i 1871. Det var derimod de fine damer fra borgerskabet, som lagde vægt på, at man ikke skulle støde an ved urimelige krav som for eksempel om stemmeret og ved at udvise usømmeligt adfærd. De ”tante-dogmer”, som nogle kaldte dem, var slet ikke noget for vores tretten feminister, og heller ikke for en hel del andre, så det endte med, at foreningen i slutningen af 80'erne blev splittet, og udbryderne dannede Kvindelig Fremskridtsforening, der havde som sine formål at varetage kvindesagen, arbejdersagen og fredssagen.

I 1887 udbrød der en sædelighedsfejde i Norden, som blev antændt af en novelle af svenske Mathilda Kruse og anført af fremtrædende skønånder som Georg Brandes og Bjørnstjerne Bjørnson. Den gik i korthed ud på om seksuel ligeret skulle betyde, at mændene skulle være kyske, som man krævede det af kvinder, eller at kvinderne skulle have samme frihed til at boltre sig seksuelt som mændene havde. Der kom ikke rigtig nogen afklaring på sagen, men vores damer havde deres mening om den, og deri indgik ikke begrebet kyskhed.

Alt dette og meget mere kommer forfatteren ind på i den velskrevne og underholdende skildring af de tretten valkyrier. Pladsen tillader ikke at nævne dem alle, men blandt de mest kendte danske er Agnes Henningsen, der blev mor til Poul, og Karin Michaëlis, der var en af vore mest kendte forfattere ude i verden på den tid, og som i 1915 skrev krigsreportager fra Østrig og Ungarn om krigens ofre, dem i fange- og flygtningelejre og på hospitaler. Maleren Gerda Wegener er i dag mest kendt for sit samliv med Ejnar, der blev til frøken Lili, men i sin samtid var hun en meget anerkendt kunstner. Svenske Ester Blenda Nordström indførte en helt ny form for journalistik, da hun for at afdække de hårde arbejdsbetingelser for tjenestepiger på gårdene under dække selv tog arbejde på en gård i en periode, og derefter skrev om hvad hun havde oplevet.

Vi kan varmt anbefale bogen, hvori der også optræder interessante herrer, som Georg Brandes, der krydser mange af kvindernes veje og undertiden lidt mere, den rare og hjælpsomme Herman Bang og ikke at forglemme digteren Carl Ewald, der i nogenlunde fredsommelighed formåede at holde sig et helt lille harem i hjemmet.

En lille anke

Af Kirsten Klitgård

Også jeg hilser bogen velkommen som et forfriskende og velskrevet indlæg i debatten. Dens umiddelbart medrivende form, hvor kapitler indledes med scener af de portrætteredes liv, vil skaffe den mange læsere. Det er desuden betryggende, at der for hver af de tretten hovedpersoner findes udførlige kildeangivelser bag i bogen. Det er også både fornemt og tiltrængt at inddrage fem svenske og tre norske kvinder i fremstillingen.

Min indvending er af absolut mikroskopisk art i forhold til bogens mange fortjenester. Ikke desto mindre vover jeg at give to eksempler på, at Sara Alfort kan komme til at favorisere sine heltinder.

Den svenske journalist og forfatter *Elin Wägner* var i tolv år gift med John Landquist, der præsenteres som "kulturjournalist" og en "charlatan af en anden verden". Det var ham, der med sin utroskab var skyld i ægteskabets forlis, men mon kulturlivets spidser ville have hyldet ham med et festskrift til hans 80-års fødselsdag i 1961, hvis beskrivelsen var fyldestgørende? Han blev professor i psykologi og pædagogik i Lund, og en fyldig biografi af ham med titlen "John Landquist. Filosof, psykolog, kritiker" (2009) indgår i serien "Svenska lärde" udsendt af Kungl. Vitterhets historia och Antikvitets akademien.

En anden svensk forfatter og journalist, *Ester Blenda Nordström*, viste som reporter og rejsende ustyrligt vovemod, og der er god grund til at beundre hendes bøger, bl.a. om længere ophold hos samerne højt mod nord eller på Kamtjatka. Men hvorfor fortie, hvordan hun var kommet med på rejsen til Kamtjatka? Da kvinder kunne kun få lov til at deltage som ægtefæller til ekspeditionens medlemmer, benyttede hun sig af sin uomtvistelige charme til at få lederen, naturforskeren René Malaise, til at gifte sig med hende. Det blev ikke meget af et ægteskab.

Vi skal kunne tåle at se vores heltinder i helfigur.

Set fra 1910 og 1911:

**HEDWIG DOHM – FORKÆMPER FOR
KVINDERS RETTIGHEDER -
om TO ROMANER AF KARIN MICHAËLIS**

Samme år, som Karin Michaëlis blev født, 1872, udsendte Hedwig Dohm sin første bog om kvinders stilling i samfundet: "*Was die Pastoren von den Frauen denken*". Derpå fulgte rask "*Der Jesuitismus im Hausstande*" (1873), "*Die wissenschaftliche Emancipation der Frau*" (1874) "*Der Frauen Natur und Recht*" (1876).

Hedwig Dohm var født 1831 i Berlin og voksede op i en borgerlig familie. Faderen var fabriksejer og deltog ikke meget i børnenes liv, mens moderen herskede dygtigt over hjemmet og husholdningen, men var et hidsigt gemyt, der ikke viste børnene nogen videre varme eller interesse. Drengene i den store børneflokk på 18, halvt drenge, halvt piger, fik en god uddannelse trods manglende læse-

lyst. Hedwig, den videbegærlige ældste datter, blev taget ud af skolen som 15-årig og blev holdt til syarbejde, som hun afskyede. Hun fik dog lov til at tage en lærerindeuddannelse, men undervisningen der fandt hun "sløvende".

Det var derfor med lettelse, hun som 22-årig giftede sig med en ung mand, der havde lært hende og moderen noget spansk, inden de skulle rejse til Spanien for at besøge en ældre bror til Hedwig. Forældrene var ikke meget for en svigersøn med en ringe indtægt, men som redaktør af det politisk-satiriske ugeblad *Kladderadatsch* bragte *Ernst Dohm* sin unge kone ind i et stimulerende miljø, og i deres hjem mødtes f.eks. Ferdinand Lasalle, Wilhelm von Humboldt, Theodor Fontane, Fritz Reuter og Franz Liszt og mange flere. Hedwig skaffede sig derigennem og på egen hånd en omfattende dannelse.

For sine fem børn var hun samtidig en kærlig mor, og efterhånden begyndte hun at skrive. Hendes første bog handlede om spansk litteratur og udkom 1863, men fra begyndelsen af 1870'erne indledte hun med de ovennævnte bøger kampen mod tidens undertrykkende kvindesyn. Hun plukkede autoriteters påstande om kvinders natur fra hinanden med ironi og slagfærdighed og krævede radikale reformer, f.eks. stemmeret for kvinder, ligeberettigelse med hensyn til uddannelse, retsstilling og økonomi, seksualundervisning og mulighed for selvvalgt abort.

Hun blev enke i 1883, og hendes skribentvirksomhed tog til. Hun skrev en mængde artikler og anmeldelser, fire romaner og en række lystspil, som fik succes, og hun fortsatte med uformindsket styrke lige til sin død 1919. Først et halvt år forinden havde tyske kvinder endelig fået stemmeret.

Hun havde sørget for, at hendes egne døtre fik en uddannelse. En af dem, med fornavnet Hedwig ligesom moderen, blev skuespillerinde og giftede sig med matematikeren Alfred Pringsheim i München. Deres datter Katja ægtede i 1907 Thomas Mann.

Flere aviser bragte i 1913 artikler, hvor de hyldede Hedwig Dohm på 80-års fødselsdagen. At hun blev hyldet i 1913 i stedet for 1911, skyldtes, at hun i romanen "*Schicksale einer Seele*" (1899), som mange opfattede som selvbiografisk, havde skrevet, at hovedpersonen var født 1833. I en biografi (2010) om hende af Isabel Rohner skriver forfatteren, at fejltagelsen måske har moret Hedwig Dohm, i hvert fald havde hun ikke påtalt den.

Et halvt århundrede inden *Virginia Woolf* i "*A Room of One's Own*" (1928, om kvindelige britiske forfattere før hendes tid) havde skrevet den ofte citerede passage om Shakespeares søster, hvori hun påviste, at en søster med samme begavelse som William ville være blevet forhindret i at udfolde sit talent, havde Hedwig Dohm fundet et lignende billede. Hendes bog "*Die wissenschaftliche Emancipation der Frau*" (1874) rummer en manende opfordring til at forestille sig, hvad der var sket, hvis *Friedrich Schiller* var kommet til verden som lille Friederike. Fra pigeskolen til familien og det omgivende samfund ville alt have standset hende, hvis hun viste anlæg for at digte, og interesse for andet end håndarbejder og andre huslige sysler ville have givet hende et ry som blåstrømpe, der ville have afskrækket enhver brav Marburgborger fra tanken om et frieri.

Der er få, som ikke har hørt om *Simone de Beauvoirs* berømte udtalelse "Man fødes ikke som kvinde, man bliver det" fra *Le deuxième sexe* (1949) (da. *Det andet Køn*, 1965). Den blev endda fordømt af paven ved sin fremkomst. Men allerede i sine feministiske bøger fra 1870'erne og også i senere artikler fremholder Hedwig Dohm igen og igen, at de traditionelle idéer om forskelle mellem kønnenes egnethed på de fleste felter er kulturbestemt.

I det hele taget er det både interessant og underholdende at læse Hedwig Dohms livlige og logiske gendrivelsers af allehånde fordomme om den kvindelige natur. Man må beundre hendes righoldige og velvalgte eksempler og den elegante og muntre måde, hvorpå hun tager autoriteter på kornet.

(www.gutenberg.de og www.zeno.org)

Vi ved, at modtagelsen i Tyskland af *"Den farlige alder"* (1910) var afgørende for Karin Michaëlis' enorme kendthedsgrad i Europa. Det var på grund af den opsigt, bogen vakte, at hun blev bedt om at holde foredrag i Berlin og Wien og efterhånden også rundt om i det meste af Europa. Der var ivrig debat om bogen. En af dem, der udtalte sig, få uger inden Karin Michaëlis i januar 1911 ankom til Berlin på sin første foredragsrejse, var Hedwig Dohm. Herunder bringes [i min oversættelse] hendes artikler om både *"Den farlige alder"* og *"Kvindehjerter"*, som udkom samme år.

DIE ZEIT 17. December 1910

Hedwig Dohm: Das gefährliche Alter

(Berlin)

Den danske forfatterinde Karin Michaëlis har skrevet en bog: *"Den farlige alder"*. Den går nu verden rundt. Med sensationel succes. Grunden til succes'en: en ny idé, splinterny, endda på det erotiske felt. Mere end nogensinde lader erotikken på det seneste til at være det centrale i verden og i bøger.

Ligesom herligt vidstrakte have oplever springflod, som den mest blomstrende jord sønderrives af vulkanske rystelser, således kan også den menneskelige ånd, selv den højst udviklede, komme på vildspor.

Karin Michaëlis har tit fisket perler op af sin sjæls dybe hav. Denne gang er hun stødt på Scylla (eller var det Charybdis?), og det, hun drog op, er et misfoster.

Karin Michaëlis, som skabte *"Lillemor"**, et digterværk med en uforlignelig kysk fortryllelse, sødt og sørgeligt, der fremkalder tårer som violduftende dug. Tog hun fejl, inden *"Den farlige alder"* forlod hendes digterskød, og fødte et troldebarn?

Elsie Lindtner, som skriver dagbog, er flygtet fra sin ægtemand og fra verden. Ud i den dybeste ensomhed, til en lille villa i skoven, bærer hun sin hemmelighed, nej, ikke bare sin egen hemmelighed, det er alle kvinders hemmelighed.

Altså afsløringen af det mest profane af alle mysterier: enhver, der er kvinde – selv den normale, ærbare, uangribelige, med sanser, der bliver tilfredsstillet i ægteskabet -, er fra sit fyrretyvende til sit halvtredsindstyvende år underkastet et vesuvlignende udbrud af tøjlesløs erotik. En sansernes tørst, som hun ville benytte de mest plumrede kilder til at tilfredsstille, hvis ikke en afspærring fra det andet køn – det forlanger Karin Michaëlis – ville beskytte den truede mand mod de gamle tanter, som er ved at forgå af vellystig gysen.

Jeg kan næsten ikke få mig til ligefrem at citere bogens råheder: at hvis mænd anede, hvordan det så ud i kvinder, når de er over fyrre, ville de fly dem som pesten eller slå dem ned som gale hunde, eller at kvinder ville myrde deres børn, hvis de dermed kunne købe sig ny ungdom. (Afskum!)

En moderne hekseforfølgelse, som det er kvinders pligt at modarbejde hensynsløst.

Og disse skabelsens ulykkesfugle, de er uskyldige i deres seksuelle drifters voldsomhed; at føle sådan er de ifølge naturlovene forpligtet til, det er deres medfødte ulykke. "Kønnet er forbandet lige fra fødslen". Ikke en fejltagelse fra Guds side, men et gement, lastefuldt påhit af Naturen?

Og hensigten med den afsløring med brask og bram? "Mændene", lyder det, "er uvidende om alt, der angår kvinder, også om deres kønsliv". Føler Karin Michaëlis sig forpligtet til at oplyse dem om det? "En kvinde forråder aldrig en anden", siger hun naivt. Og selv forråder hun straks hele sit eget køn, udleverer det til fjendens kniv, for ifølge hende findes der et uudryddeligt fjendskab mellem kønnene.

Og så alligevel ikke noget forræderi. Kan man forråde noget, der ikke findes?

Hvis man kender en kvinde, der indtil sit fyrretyvende år har levet, tænkt og følt normalt og så pludselig bliver syg af vildtvoksende sanser, bør man fremlægge denne vampyrs sag til behandling – for at bruge et udtryk fra parlamentets verden – hvis man ikke foretrækker at lade dette væsen opholde sig, hvor det hører hjemme – i en nerveklinik.

Naturligvis findes der også ældre og gamle damer, som er erotisk udsvævende; men de har vel altid levet i denne tryllekreds og har blot taget en kær vane fra de yngre år med over i en senere alder. - At det ikke er forfatteren, men Elsie Lindtner, der siger disse farlige ting i ”Den farlige alder” er en udflugt, som ikke gælder her. Hvis Karin Michaëlis ikke delte hendes mening, måtte det skinne igennem et sted på en eller anden måde.

Hvordan kunne en så elskelig personlighed som Karin Michaëlis begå den herostratiske handling at udsende denne bog? Måske eller sandsynligvis gennem den iagttagelse, at der faktisk hos mange kvinder i fyrrerne (oftere hos begavede end ubegavede) forekommer gærende uro, mismod og utilfredshed. (Hos kvinder af i går. Dem fra i dag kommer dårligt nok i betragtning). Karin Michaëlis mener, denne sindstilstand skyldes blodets uro. Jeg ville snarere tilskrive den en åndelig uro, efter at sanselighedens strøm er stilnet af. Det er ikke blodets oprør, men åndens oprør, der kæmper for befrugtning. Som kønsvæsen træder kvinden i baggrunden. Nu ønsker hun at være mere: menneske.

Hele den lange, udslagne dag laver Elsie Lindtner ikke andet end at prikke lidt i et sytøj, legende samle sten i vandkanten og lure på sine kvindelige tjenestefolks erotiske fornemmelser. Den dovne bliver med årene stadig mere doven, også i moralsk forstand. Ordsproget ”Lediggang er roden til alt ondt” bekræfter det. Skarer af moderne kvinder mellem fyrrer og halvtreds, som glæder sig over at se deres arbejde i de modne år bære frugt, illustrerer min opfattelse.

Mon jeg må give forfatterinden et råd? Det gør jeg. Hvem af os har ikke i løbet af sit liv foretaget handlinger, som man indvendigt lidenskabeligt ønsker at tilbagekalde? At tilbagekalde dem offentligt ville kræve heltemod.

O, Karin, Karina, Karinissima, vær heltemodig! Kald bogen tilbage. Når ædle mennesker kalder noget tilbage, er det ”forvandlinger til stadig højere forvandlinger”.

”Den farlige alder” var et mareridt, en ond drøm, som en lumsk dæmon har hvisket i dit øre. Du vil vågne op af drømmen. Og den vågne vil igen blive som før: guders og menneskers yndling.

* ”Ulla Fangel” var den tyske titel på ”Lillemor” (1902).

DIE ZEIT 8. Juni 1911

Hedwig Dohm: Moder i ideernes verden

(Berlin)

Ligesom der for ikke længe siden fandtes tøjmoder, der var forbløffende excentriske og smagløse, lader det til, at idé-moder af en lignende kvalitet driver deres spil, moder, hvor man forbavset spørger: ”Jamen, hvor er det muligt?”

Der kommer flere og flere bøger – skrevet af kvinder – som udskriger kvinden for hele verden som en mislykket skabning. Til den kategori hører den anonymt udgivne brevveksling ”Kvindehjerter”, der for nylig udkom hos S. Fischer, Berlin. Bogen har en besynderlig lighed – i hvert fald i begyndelsen – med ”Den farlige Alder”, blot er der hos den anonyme forfatterinde ikke sat nogen tidsgrænse for kvindens ubændige kærlighedsliv.

Nogle steder er der et overraskende sammenfald med udtalelser i den bog, hvad generaliserende bagtalelse af kvinder angår. ”Der er dage”, lyder det, ”hvor jeg ønsker, mit barn var dødt, fordi jeg

ikke tåler at se dets ungdom". Eller: "Den mand blev ikke født, der forstod en kvindes ord". Man hører også eftertrykkeligt om kvinders bestandige løgnagtighed.

De to brevskriversker: Betzy Berner og Maizia Linder – gift med gesandten grev Vladimir Demidchov – har allerede en righoldig, absolut ikke uangribelig fortid bag sig.

I de første breve hakker de spydigt på hinanden. Derpå lyver de på kvindevis voldsomt for hinanden, hvad der jo skyldes den kvindelige løgnagtighed. Den ene er altid mere moralsk fintfølelse og har sartere nerver end den anden, begge ofre for mandlig tøjlesløshed.

Grevinde Demidchov føler sig besudlet, skændet, da hun engang læser i blikket hos den, hun elsker, at for ham er også hun simpelthen kun kvinden. Og siden da – siden da har hendes liv været en ørkenvandring.

Og ud af Betzys bryst strømmer fortvivlelse, had, den bitreste sjælenød. I den dybeste ensomhed (kun i et par måneder) begraver hun sin søndertrådte hjerte. Niels, den elskede ægtemand, har været hende utro.

Men efterhånden lægger de maskerne. Det ene slør falder efter det andet, indtil de omsider står nøgne for os, i deres synders fulde blomst.

Betzy fortæller sin veninde om en elsker, fra tiden før sit ægteskab. Gifte sig med ham? Umuligt. En jøde! Maizia giver hende ret, siger hun ikke skal have dårlig samvittighed på grund af den smule myrtekrans, hun har forspildt. Sådan en jøde, "hvis bedstefar sagtens solgte gamle klæder i Amsterdam."

Betzy spiller kun en birolle, tjener vel mere som baggrund, som adressat til Maizias pikante breve. Hun er simpelthen kedelig med sine postulerede følelser, forlorne beklagelser og banale refleksioner.

Maizia derimod! med "den røde mund og de hellige øjne", om hvem Betzy siger: "Et hjerte, der stormer sig til døde af længsel efter den store, eneste, evige kærlighed".

Hvilke besynderlige blomster længslen kan frembringe! Maizias sjæl er et kalejdoskop. Se ind i den. Du ser en ung pige, spirende violinfe, et geni, der er ved at udvikle sig, omgivet af en glorie. Fuld af jernhård flid. Med kunstneriske storhedsdrømme.

Ryst kalejdoskopet. Du ser den nygifte grevinde Demidchov, og du ser hendes første elsker: Erik Ahlefeld. Ham elsker hun højt, ham alene. Et tilfælde afslører for hende, at han hemsøges af perverse drifter – masochistiske – som en anden kvinde tilfredsstiller. Forfærdelse, had, tanker om hævn etc.

Men til sidst, da hun jo elsker ham højt og kun ham, går hun med på masochismen og slår også Erik – med den gule ridepisk.

Violinen befinder sig i violinkassen. Vladimir – et eller andet sted.

Ryst! Verdensdamen træder ind på scenen. Morsomt, så længe hun lader de små røde mus springe ud af sin lille røde mund og samtidig maliciøst og ondskabsfuldt lader al sladder i det stockholmske aristokrati springe med. En brand, hvori der af og til funkler nogle gnister af originalitet og som udsender hele bundter af mandlig besk kynisme. Det er ikke just sart og kvindeligt, når hun siger: "Jeg er så forgiftet og forpestet, at jeg burde smides på den nærmeste mødding".

Men når hun opdager sit kvindehjerte og græder elegier over sine fejlslagne forhåbningers grave, bliver hun halvkedelig ligesom Betzy.

Violinen forbliver i violinkassen. Vladimir et eller andet sted.

Ryst. Nyt billede. Skøgen. Jordånden* spørger. En blodets springflod. Galopader i Eros' mørkeste egne.

Man kan ikke hitte rede i rækken af elskere før og under ægteskabet. Antallet synes at holde trit med, hvor stærk Maizias længsel er. Seks dusin, sagde hun engang. Som hun blærer sig.

Kvinder som denne mandædende grevinde må have stået model for den kvindeædende Weininger.**

I eventyret med den fremmede herre i hotellet, som hun – fireogtyve timer efter at hun for første gang har ladet sine ”hellige” øjne stråle ind i hans med uhellig forståelse – hengiver sig til, er det grove underlag overmalet så dygtigt med elektrisk spænding, frimodig naturlighed og troldsk og voldsom forelskelse, at den moralske læser ikke bliver så chokeret, som han burde blive. For øvrigt bliver hotelkæresten senere en virkelig, alvorlig, meget elsket elsker.

Ak, til stadighed kommer hendes længsel efter den ”store, eneste, evige kærlighed” på vildspor. Hvem ville ikke savne hjertets finfølelse i hendes kæresteri med den grimme, skaldede, tykke herre. Han er hende fuldkommen ligegyldig. Men ”hans mægtige sansekraft river hende uimodståeligt med ... han er som et hvirvlende, flygende vejr”. Og hun er ved at revne af misundelse og jalousi på den allemandstøs, som efter hende kommer i nærkontakt med denne kraftkarl.

Violinen forbliver i violinkassen. Vladimir et eller andet sted.

Den sidste forvandling. Maizias kvindehjerte kommer i tanker om violinen. Hun giver en koncert for at hjælpe hotelkæresten ud af en pengeforlegenhed. Selvfølgelig spiller hun vidunderligt, så hun til sidst river det fjendtligt indstillede publikum med til ekstatiske bifald. Den elskede mand tager ikke imod pengene og forsvinder langt bort i det uvisse.

Maizia forlader mand og barn. Hun vil følge sit kald og i Paris igen kaste sig i kunstens arme (mon det kun bliver kunstens?).

”Gud skænke os i sin nåde, at livet bliver mildt imod os” er hendes sidste ord. (Milde partnere i kærlighed drejer det sig jo slet ikke om for denne synderinde, der er blevet gammel eller i det mindste ældre i elskovens verden).

Trods talentfulde, morsomme, pikante detaljer (der indsniger sig endda et par kloge bemærkninger undervejs) en prekær, utiltalende bog, med bevidst frivolitet, uden ægte lidenskab, inderlighed, sandhed (skønt Maizia indrømmer over for Betzy, at hun er hjulbenet).

Hvorfor blev den skrevet? Kunne den anonyme forfatterinde måske ikke sove ved tanken om sin landsmand Karin Michaëlis’ gyldne laurbær?

For kort tid siden morede jeg mig i en kunstsalon i Berlin over en udstilling af det mest karikerede kludder, et menneskeligt øje nogensinde har set. Jeg anså billederne for at være en vellykket satire over visse nymodens maler-tossestreger, en pædagogisk indsats for at afskrække de unge mænd med deres malerpotter i broget forvirring. På lignende måde forekom Maizias ”kvindehjerte” mig et øjeblik at være en satire over, at der er gået mode i at skildre kvinder så negativt. Det er vel en fejl fra min side, ligesom da jeg stod over for billederne. Men jeg tror alligevel ikke, at skøgeblod og kvindehjerte er identiske. Heller ikke i Danmark.

* Sandsynligvis en hentydning til Frank Wedekinds skuespil *Der Erdgeist* (1895), som blev slået sammen med den efterfølgende del *Die Büchse der Pandora* (1902) til *Lulu* (efter hovedpersonen, ”das wilde, schöne Tier”).

Senere skrev den østrigske komponist Alban Bergs operaen *Lulu* (1937) efter Wedekinds drama.

** Otto Weininger (1880-1903), østrigsk filosof, som i sin bog *Geschlecht und Charakter* (1903) (= Køn og karakter) beskriver kvinden som et laverestående væsen.

Han begik selvmord som 23-årig.

- - - - -

Det at Hedwig Dohm finder begge bøger utiltalende, hænger – som det ses – sammen med, at hovedpersonerne virker usympatiske på hende, og hun savner en afstandtagen fra Karin Michaëlis’ side. Er det nu ’naivt’?

I "Die wissenschaftliche Emancipation der Frau" sammenligner hun de to unge kvindeskikkelser i Thackerays "Vanity Fair" (1848) (da. "Forfængelighedens marked") og konstaterer som alle læsere, at den 'gode' Amelia, som ikke gør en kat fortræd, er en langt mindre interessant og tiltrækkende skikkelse end modpolen Rebecca. Det er altså ikke ønsket om at se romanen som en moralsk lærebog og hovedpersonen som et dydsmønster, der bevæger hende.

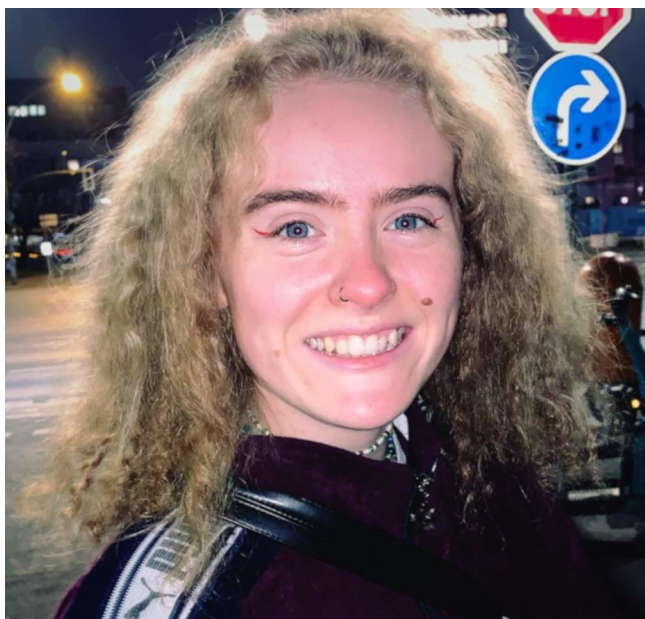
Antagelig er det en fornemmelse af, at Karin Michaëlis egentlig ønsker at skildre nogle kvinder, hun ser som en slags ofre – for mænd omkring dem, for de herskende normer eller for fysiologiske processer - og en irritation over, at disse kvinders tankeverden synes at være fjern fra den stræben efter frigørelse, Hedwig Dohm er fortaler for.

I sine foredrag om "Den farlige alder" hævdede Karin Michaëlis, at en vis utilregnelighed kunne opstå i klimakteriet og var forbigående. Anmelderen *Devinez* i Dagens Nyheter d. 21.3.1911 synes at svare på den påstand: "Min bästa fru, dessa kvinnor ha ju inte under någon period af sit lif varit normala!"

Hedwig Dohm er i hvert fald i godt selskab, for iflg. beskrivelsen i "Vidunderlige Verden" af Karin Michaëlis' første møde med Eugenie Schwarzwald i Wien i januar 1911 sagde Eugenie allerede i taxaen fra banegården, at hun ikke kunne udstå "Den farlige alder". Og signaturen *Devinez* viser, at den svenske anmelder var *Elin Wägner*, en af de tretten nordiske kvinder, som Sara Alfort portrætterer i "Damer der var for meget".

Kirsten Klitgård

Set med unge øjne 2022:

*Andrea Eberth Timmermann (f. 2002)
student fra Viby Gymnasium i 2022*

I den følgende artikel fortæller Andrea Eberth Timmermann om det indtryk, hun har fået af Karin Michaëlis gennem arbejdet med sin SRP (studieretningsprojekt), og hun skildrer samtidig det forløb, som bragte hende ind på livet af forfatteren. Det er interessant, at kontakten blev skabt via musikken og derfra udvidede sig til andre områder, én indgang af flere i betragtning af Karin Michaëlis' mange facetter.

Andrea er god til at iagttage og karakterisere, og hendes analyser og funderinger viser selvstændighed og modenhed. Det er en vågen ung kvinde, som her melder sig på banen; hun har engagement og sans for perspektiver, og hendes sprog er velformuleret og naturligt. Man bør lægge mærke til navnet Andrea Timmermann.

"Glem mig godt"

– den succesfulde forfatter og humanist, Karin Michaëlis, trækkes langt om længe frem fra glemslen

Af Andrea Eberth Timmermann

Foto fra Randers Stadsarkiv

Hvilken dansk forfatter havde i begyndelsen af 1900-tallet stor international succes og solgte mere end store, kendte forfattere som Herman Bang, Henrik Pontoppidan, Georg Brandes og Tom Kristensen? Hvem solgte i titusindvis af sin roman i Tyskland umiddelbart efter udgivelsen? Hvem rapporterede bag fronterne under Første Verdenskrig, husede en masse flygtninge på flugt fra naziregimet og modtog Christian X's frihedsmedalje for sin store indsats for Danmark? Kan man tænke sig, at det er en kvindelig forfatter? For det er det faktisk. Svaret er nemlig Karin Michaëlis (1872-1950), og udover alt det ovenstående skrev hun bl.a. også om kvindens overgangsalder og seksualitet allerede i begyndelsen af 1900-tallet. Måske spørger

du nu dig selv, hvorfor har jeg så aldrig hørt om hende før? Og hvis du er stødt på hendes navn, hvorfor bliver hun så ikke læst i gymnasiet?

Jeg stiftede selv bekendtskab med Michaëlis, fordi jeg hørte nummeret "Glem mig godt" af Katinka Bjerregaard og Simon Ask. Nummeret ramte mig med sin skrøbelighed og melankolske stemning og gjorde mig nysgerrig på sangens historie. Jeg lyttede hele albummet igennem og fandt ud af, at det var sangene til BaggårdTeatrets forestilling *Jagten på det gode menneske* (2020), der netop handler om Michaëlis. Forestillingen blev sat op i Svendborg – nær Michaëlis' hjem på Thurø – og Katinka optrådte selv i forestillingen. Straks var min interesse vakt for, hvem Michaëlis egentlig var, for hende havde jeg aldrig hørt om før. Jeg fandt hurtigt ud af, at hun er portrætteret i et afsnit af Gry Jexens podcast *Kvinde kend din historie*. Jexen fortæller i afsnittets introduktion, at Michaëlis faktisk er årsagen til, at hun lavede podcasten, fordi hun blev så skuffet over, at hun ikke havde hørt om hende før, hvilket kun gjorde min egen interesse endnu større. I forlængelse heraf valgte jeg at skrive om Michaëlis' forfatterskab og forestillingen *Jagten på det gode menneske* i fagene dansk og musik i min SRP i 3.g i foråret 2022. I min indledende research fandt jeg ud af, at Michaëlis var humanist med stort H, at hun havde særlig skrivemåde, og at hun ikke bekymrede sig synderligt om, hvad folk tænkte om hende og derfor vovede at skrive om emner, som selv i dag er tabuiserede. Derudover provokerede det mig, at alle de litteraturhistorier, jeg læste om hende i, som noget af det første beskrev Michaëlis' udseende, og at afsnittene om hende altid var placeret efter dem om mændene.

En succesfuld forfatter

Michaëlis blev født i 1872 i Randers, hvor hun voksede op i et småborgerligt hjem med mange søskende. Som ung rejste hun til København, hvor hun mødte Sophus Michaëlis, og de blev gift i 1895. Han inspirerede hende til at skrive, og han introducerede hende til kulturparnasset med bl.a. Betty og Peter Nansen, Agnes Henningsen, Georg Brandes og Herman Bang. I 1898 debuterede hun med novellesamlingen *Højt spil*, der sammen med de to efterfølgende bøger ikke blev så godt modtaget. I 1902 skrev hun dagbogsromanen *Barnet*, der blev hendes første gennembrud, og samme år fulgte brevromanen *Lillemor*. Bøgerne udkom på mere end 10 sprog, og med dem opstod Michaëlis' særlige skrivestil, hvor hun gennem breve og dagbøger muliggør en realistisk og virkelighedsnær indre monolog. På den måde gav hun barnet en stemme, som ikke var set før. I 1906 byggede ægteparret huset "Torelore" på Thurø som deres sommerbolig. Her havde Michaëlis efter sin skilsmisse fra Sophus i 1911 base i de næste knap 40 år. I 1910 udkom romanen *Den farlige Alder* om den 42-årige Elsie Lindtner, der efter mange års ægteskab forlader ægtemanden Richardt for at flytte ud på en øde ø. Kort efter udgivelsen havde den solgt titusindvis af eksemplarer i Europa.

Michaëlis var politisk humanist og i tiden op til 2. Verdenskrig husede hun politiske flygtninge og kritikere af naziregimet, bl.a. Bertolt Brecht. Hun udtalte sig kritisk om naziregimet i offentligheden, hvilket medførte, at Hitler bandlyste hendes romaner i Tyskland, og hun mistede derfor en stor del af sin indtjening og måtte søge eksil i USA under krigen. Michaëlis brød med de traditionelle samfundsnormer og datidens kvinde-ideal, og hun var en fremtrædende kulturpersonlighed i første halvdel af det 20. århundrede.

Foto fra Randers Stadsarkiv

I min SRP analyserede jeg uddrag af *Den farlige Alder*, der består af dagbogsoptegnelser og breve fra fortælleren Elsie. Hun har bosat sig på en ø efter sin skilsmisse fra Richardt, og her aner man som læser visse selvbiografiske træk. Elsie beskriver i sine optegnelser og breve, at de var glade nok sammen, men at hun følte, hun nu havde gjort sin pligt som kone og som værtinde for gæster i hjemmet, og at hun nu ønskede at fjerne sig fra samfundet og fra mænd i det hele taget. Hun har derfor også kun to kvinder – kokkepigen Torp og stuepige Jeanne – med sig ud på øen, og hun undgår helst, at der skal komme mænd derud. På øen reflekterer hun over forholdet mellem mænd og kvinder og i høj grad over, hvilke forventninger der stilles til kvinder i samfundet. Hun beskriver, hvordan hun har været tiltrukket af den otte år yngre arkitekt Jørgen Malthe, der har specialtegnet villaen på øen til Elsie, og hvordan hendes ø-eksil måske i lige så høj grad handler om at undslippe hendes fysiske tiltrækning af og forelskelse i ham. Hun filosoferer over kvinders muligheder for ageren i sociale sammenhænge og i samfundet i det hele taget og beskriver sine tanker om, at ingen mænd aner, hvordan kvinder rigtigt er: "Hvis Mænd anede, hvordan det saa ud inde i os Kvinder, naar vi er over de Fyrre, de vilde fly os som Pesten eller slaa os ned som gale Hunde..." (s. 36, l. 7-10). Kvinder over 40 år er altså farlige i samfundets øjne er. Elsie påpeger, at der aldrig tales sandt mellem mænd og kvinder og påstår, at "der er uophæveligt Fjendskab mellem Kønnene" (s. 39, l. 9-10). Man lever med det og får det til at fungere i ægteskabet, men fjendskabet er der – selv i "de intime Øjeblikke" (s. 39, l. 13). Elsie betragter det altså ikke blot som forskellighed mellem kønnene, men ligefrem et fjendskab mellem dem. Kvinder kan aldrig være fortrolige med mænd eller åbne sig fuldt ud for dem. Kvinder har derimod et sammenhold og kan betro sig hinanden: "Kvindevenskab er en Slags edsvoren Frimureri" (s. 41, l. 10-11). I en af dagbogsoptegnelserne beskriver Elsie efterårets kendetegn:

"Haven ligner en kummerlig Kirkegaard, som de levende glemmer at passe. Den vilde Vin hænger i blodige Laser ned fra Verandaen. Sneglene buger [sic!] sig afsted som foraste frugtsommelige Væsner i Regnvej, Hækken er indsavlet i Edderkoppespind, Jorden er som et Slim at træde i" (s. 52, l. 13-19).

Dette bliver et billede på, hvor Elsie selv befinder sig aldersmæssigt - nemlig i livets efterår. Det efterår, hun beskriver, nærmer sig døden (en kummerlig kirkegård). Derudover er det hele ved at gå i opløsning (blodige laser). Det er et slimet og indsavlet efterår, som hun har svært ved at finde sig til rette i, og hun frastødes af det. Her bliver det altså meget tydeligt, hvor svært Elsie har det med at befinde sig på dette aldersmæssige stadie. Hun kommer nærmest til at selv leve op til det blik, manden har på den aldrende kvinde, fordi mandens blik er lig med samfundets blik på kvinden. Denne opfattelse af kvinden som nærmest ligegyldig, når hun har passeret den fødedygtige alder, er stort set umulig at undslå sig, selvom Elsie gør alt, hvad hun kan. *Den farlige Alder* behandler allerede i begyndelsen af 1900-tallet temaer, der er aktuelle i dag, fx ligestilling, kvinders overgangsalder og seksualitet.

Sange fra *Jagten på det gode menneske*

I min SRP analyserede jeg tre sange fra *Jagten på det gode menneske*. Den første er "Potteskår", der handler om Michaëlis' liv i huset Torelore efter skilsmissen fra Tao og er set fra Michaëlis' perspektiv. Sangen går i 4/4 dele og i tonearten C, så rent musikalsk er den altså ret basal, men Katinkas særlige måde at skrive og synge melodierne på gør sangen mere kompleks og interessant. Frem for at slutte versene på den hjemlige tonika-C lader hun dem slutte på akkorden Bdim, der er meget dominantisk. Det fremhæver gentagelsen af teksten, da der bruges nye, interessante toner, nemlig b og d. I strofe 1 fortæller digterjeget, at hun sidder i sin vindueskarm i huset Torelore og betragter de fælles minder "vores minder" (v. 2), der nu er ved at have lidt tid på bagen: "falder støvet langsomt ned / og dækker vores potteskår" (v. 3 og 4). Stemningen er således allerede fra begyndelsen af sangen nostalgisk og trist. Der anvendes i høj grad billedsprog i "Potteskår", fx besjælingen "synger spejlet" (s. 2, v. 3). Derudover bliver "porcelænet revner" (s. 3 og 6, v. 1)

en metafor for deres ægteskab. Det semantiske skema med skrøbelige materialer som "potteskår, spejl, porcelæn, krystaller, glasset og fragmenter der splintrer" konnoterer ikke kun noget, der går i stykker, men også noget man kan skære sig på. Disse ord bliver et billede på Karins og Taos forhold, som hele tiden har været skrøbeligt, men også i minderne derom, kan man fortsat skære sig på det. Sangen tematiserer det svære parforhold, der har været fyldt med ambivalens – både yndigt og fyldt med rabalder.

Sangen "Det Gode Menneske" handler om Michaëlis som menneske. I strofe 1 fortælles, at alle glassene klirrer, når du'et (Michaëlis) kommer ind i et rum. Dette kan forstås dobbelttydigt: At Michaëlis tramper og fylder med sin store personlighed, eller at folk skåler og klirrer med glassene, når hun træder ind i et rum.

Med metaforen "maler med håb på tapetet" (v. 3), beskrives det, at hun fylder sit hjem med håb. I strofe 2 beskrives hun overdrevet: Med farver og fjer i sin hat og et "faconsyet oneman-show" (v. 2), hvilket indikerer, at hun har skabt showet selv, og at det kun passer til hende. Derudover beskrives hun som fyldt med kærlighed, der også er overdrevet, da hun vil

elske alle, selv når hun ikke får lov. Hun er for meget, og overskrider folks grænser. Deri ligger der også, at Michaëlis forsøgte at hjælpe alle – børn, fattige, flygtninge, kvinder bl.a. via sin litteratur, hvilket eliten bl.a. Georg Brandes fandt naivt. Sangen består alene af vokal og ukulele og fremstår derfor skrøbelig og sårbar. Ukulelen kan karakteriseres som et naivt instrument, hvilket kan være med til at afspejle elitens syn på Michaëlis som menneske. Dette uddybes i strofe 3, som også er omkvædet. Hun har et blødt hjerte, der er så blødt, at det løber over, og dertil at hun løber med. Hendes gavmildhed fremstår overdrevet, så den kobles med at være blød i bolden. Med titlen "Det Gode Menneske" er Michaëlis ikke blot et godt menneske, men det menneske, som er svær for omverdenen at kapere - og det gælder både dengang og nu. Stykkets titel *Jagten på det gode menneske* kan i forlængelse heraf tolkes både som jagten på hende og på en forståelse af hende og hendes værk.

Sangen "Glem Mig Godt" er forestillingens afslutning og kan tolkes som Michaëlis' sidste hilsen eller en form for hilsen fra det hinsides. Det er en kommentar til hendes eftermæle, hvor hun mere eller mindre er glemt. Sangen er tvetydig, da den som nævnt kan være Michaëlis' sidste hilsen til sit publikum og til sin omgangskreds, og samtidig kan den være et udtryk for hendes glemte og oversete liv og forfatterskab og dermed et blik på hende fra nutidens perspektiv. Den melankolske stemning i sangen underbygges af den nærmest triste accept af sin egen skæbne. Hun ved godt, at folk har glemt hende, men hun har et sidste ønske om, at folk skal gøre det godt. Bevægelsen af akkordskiftene gennem hele sangen, som allerede præsenteres i introen, er repetitivt og uden fremdrift. Dette afspejler Michaëlis' misforståede liv – at selvom hun foretog sig mange ting og var meget produktiv, så huskes hun ikke. Katinkas tekster afspejler Michaëlis' liv, og på den måde reaktualiserer forestillingen hendes person og forfatterskab. Som nævnt var det for mit vedkommende da også via Katinkas sange, at jeg fattede interesse for Michaëlis og hendes forfatterskab.

Fra Baggårdsteatrets forestilling Jagten på det gode menneske. Fotograf: Ard Jongsma

Succesfuld, glemt og kanoniseret i fremtiden?

Michaëlis var stor i udlandet og især i Tyskland, hvor mænd endda klædte sig ud som kvinder for at få lov til at høre Michaëlis' foredrag om bogen. Hun var både kendt og anerkendt uden for Danmarks grænser – hvilket de samtidige Thit Jensen og Agnes Henningsen ikke blev, som ellers er de kvindelige forfattere fra den periode, som typisk læses i gymnasiet. I Danmark var det faktisk ikke før, at *Træet på godt og ondt* (1924-1930) udkom, at forfattere som Tom Kristensen og Henrik Pontoppidan gav hende status som mere fuldgældig, "rigtig" forfatter og ikke bare 'dameforfatter'¹. Danmark har måske bare været for lille til de mange store og vigtige emner, Michaëlis tog op. *Den farlige Alders* skildring af den selvstændige, frigjorte kvinde i overgangsalderen, der reflekterer over den kvindelige psyke, var provokerende i Danmark, ikke mindst fordi der både blev talt om menstruation og kvinders sexlyst og længsler. At kvinder i overgangsalderen har en seksualitet, var et tabu, der ikke tidligere var blevet behandlet i litteraturen. I dag er det stadig et tabu, og det fortæller alt om vigtigheden i ikke at glemme de kvinder, der prøver at ændre på historien.

I 2004 så mange den litterære kanon som måden at give elever viden om ældre dansk litteratur, og der indførtes en obligatorisk liste bestående af 14 forfattere – 13 mænd, én kvinde og en folkeviser i danskfaget i både folkeskolen og gymnasiet. Historien ændrer sig konstant, og det kan være farligt at fortsætte med at reproducere opfattelser af kvindelitteratur, og det kan måske være en af grundene til, at vi ikke kender Michaëlis i dag - når der nu ikke har været tradition for at læse de danske kvindelige forfattere. Igennem mange år er kvinder konsekvent blev sendt ud af litteraturhistorien og henvist til et litterært appendiks. Dette ses, når man fx kigger i blot et par stykker af de danske litteraturhistorieudgivelser. I Gyldendals 2. udgave af Dansk Litteraturhistorie (2000) beskrives Michaëlis ganske kort i kapitlet "Tre store kvindelige nybrud" sammen med Agnes Henningsen og Thit Jensen og i Politikens Forlags Dansk Litteraturhistorie (1966) indgår hun i kapitlet "Indignationens Valkyrier" sammen med Thit Jensen. De indgår således primært som kvinder og ikke som forfattere, og er placeret efter at de mandlige forfattere fra samtiden er beskrevet.

Mange af de emner, Michaëlis tematiserer, er aktuelle og stadig provokerende i dag, fx kvindens rolle og seksualitet så "sent" som i overgangsalderen og ikke mindst samfundets blik på kvinden. Det er emner, der tages op pga. et krav om reel ligestilling i samfundet og nok også i høj grad pga. de seneste års #metoo-debat. I de seneste 20 år har der været en stigende interesse for Michaëlis, hvilket kan hænge sammen hermed. Forfattere som Michaëlis er vi nødt til fortsat at læse, for hver gang de havner i glemmebogen, får vi aldrig gjort op med sådanne tabuer. I september 2022 var jeg til Politikens forlagsaften, hvor tv-kokken Anne Hjernøe fortalte om sin bog *Stærk overgang* (2022). Den handler om, hvordan kvinder kan komme godt igennem overgangsalderen. Udgivelsen skulle ifølge Hjernøe være et opgør med tabuet om kvinders overgangsalder, og hun fortalte, at hendes bog er en af de første i Danmark om kvinders overgangsalder. Hjernøe kender tydeligvis heller ikke til Michaëlis og *Den farlige Alder*, der jo er skrevet for over 100 år siden.

Siden jeg afleverede min SRP i marts 2022 er *Den farlige Alder* blevet genudgivet med forord af Sanne Søndergaard, og den udkom kort før Michaëlis' 150-års fødselsdag, som blev fejret på Randers bibliotek med forskellige oplægsholdere. Michaëlis optræder i Sara Alforts udgivelse *Damer der var for meget* (2022), og i september blev hun udnævnt som årets klassiker på klassikerdagen med overskriften "Karin Michaëlis skal frem i lyset!". Motivationen herfor lød: "Karin Michaëlis kæmpede for kvinders og børns rettigheder, for fred og mellemfolkelig forståelse og mod alle slags overgreb og uretfærdighed som f.eks. nazismen." Meget tyder derfor på, at interessen for Michaëlis er voksende, og man kan jo kun håbe på, at hun finder vej ind i gymnasieundervisningen.

1 Herman Bang roste dog *Barnet* allerede i 1902

Kildeliste:

Primærlitteratur:

Bjerregaard, Katinka: "Potteskår" (2020)

Bjerregaard, Katinka: "Det gode menneske" (2020)

Bjerregaard, Katinka: "Glem mig godt" (2020)

Michaëlis, Karin, 1910, 3. udgave: *Den farlige Alder*, Gyldendal, Haslev

Willumsen, Dorrit, 1987: Efterord til *Den farlige Alder*, Gyldendal, Haslev

Sekundærlitteratur:

Bøger og trykte artikler:

Agger, Gunhild m.fl., 2000, 2. udgave: "Tre store kvindelige nybrud" s. 124 i: *Dansk litteraturhistorie 7, Demokrati og kulturkamp 1901-45*, Gyldendal

Stangerup, Hakon & F. J. Billeskov Jansen, 1966: "Karin Michaëlis og Thit Jensen, Indignationens Valkyrier" s. 564-553 i *Dansk litteraturhistorie*, Politikens forlag

Søndergaard, Sanne, 2022: Forord til *Den farlige Alder*, Forlaget Alhambra

Websideartikler:

BaggårdTeatret: "Jagten på det gode menneske"

<https://www.baggardteatret.dk/forestilling/jagten-paa-det-gode-menneske-2/>

Forfatterweb: "Den farlige alder"

<https://forfatterweb.dk/michaelis-karin/farlige-alder>

Helmig, Anne Wendelbo: "Overset forfatter: Forbudt af Hitler, elsket af italienerne, glemt af danskerne"

<https://www.aakb.dk/nyheder/netmedier/overset-forfatter-forbudt-af-hitler-elsket-af-italienerne-glemt-af-danskerne>

Jackson, Helene Thau: "Katinka om Karin Michaëlis forestilling: Jeg kan kende mig selv i det ublu og vulgære"

<https://faa.dk/artikel/katinka-om-karin-michaelis-forestilling-jeg-kan-kende-mig-selv-i-det-ublu-og-vulg%C3%A6re>

Jensen, Sandra Nynne: "Katinka leverer musik til Jagten på det gode menneske"
<https://teaternyheder.dk/katinka-leverer-musik-til-jagten-paa-det-gode-menneske/>

Klassikerdagen: Årets klassiker 2022 Karin Michaëlis
<http://www.klassikerdagen.dk/>

Nielsen, Sine Bang: "Birke Allé, Thurø - Karin Michaëlis"
<https://www.youtube.com/watch?v=rebfXzckZ24>

Randers bibliotek: "Karin Michaëlis 150-års fødselsdag"
<https://www.randersbib.dk/arrangementer/foredrag/karin-michaelis-150-aars-foedselsdag>

Svendborghistorie:
<https://www.svendborghistorie.dk/historier/personalhistorier/250-karin-michaelis>

Von Eyben, Merete: "En glemt verdensberømtthed"
<https://politiken.dk/debat/kroniken/art5671452/En-glemt-verdensber%C3%B8mtthed>